

GİLE’İN IDRC MODELİ TEMELİNDE “YORUMLAYICI ANLAM KURAMI”NIN DEĞERLENDİRİLMESİ

AN EVALUATION OF THE “INTERPRETIVE THEORY OF TRANSLATION” ON THE BASIS OF THE IDRC MODEL OF GILE

Emra DURUKAN*

Aşkın ÇOKÖVÜN**

Abstract

The aim of this study is to evaluate the interpretive theory of meaning by ESIT (Ecole Supérieure d’Interprètes et de Traducteurs) based on the model of Gile’s IDRC (Interprétation-Décisions, Ressources-contraintes) with the support of translation examples and especially examine its functionality in the frame of translation application and translation education. This examination will provide the embodiment of “resources”, “restrictions”, “decisions” and “reformation methods” which are defined at the IDRC model during the translation interpretation process of the example texts. At the same time, it will be a leading point in putting the IDRC model and Theory of Meaning to the proof and embodying the strong and weak sides of the same theory.

The theoretical infrastructure of the present study consists of two phases. With the aim to embody the definition of the translation process in the first phase it is focused on the Theory of Meaning which establishes the fundamentals of the study. In the second phase of the study however, it is focused on the IDRC model and possible *restrictions* and *decisions* during the translation interpretation phase of the cognitive process.

The translation examples analyzed at the implementation section complete the theoretical part of the study. The translation examples consist of Turkish-German translations from five different professional fields and during the translation process they especially embody the dimension of “limitations”. In the frame of translation analyses which were realized at the implementation section, the qualifications and deficiencies of the Theory of Meaning based on the IDRC model are embodied. Furthermore, it is discussed with what kind of evolutions this approach could be enriched. In addition, the results obtained from the application process also provide data

* Yrd. Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, Çeviri Anabilim Dalı.

** Yrd. Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, Çeviri Anabilim Dalı.

related to the position of the Theory of Meaning based on the IDRC model under the roof of translation science.

According to the resulting data, it has been emphasised that the interpretive theory in translation can be completed with some approaches especially with those belonging to the functionalist period.

Keywords: interpretive theory, translation of sense, IDRC model, deverbalisation, equivalence

Öz

Bu çalışmanın amacı, Gile'in IDRC (Interprétation-Décisions, Ressources-contraintes) modeli temelinde ESIT'in (Ecole Supérieure d'Interprètes et de Traducteurs) Yorumlayıcı Anlam Kuramını, çeviri örnekleri yardımıyla değerlendirmek ve özellikle çeviri uygulaması ve çeviri eğitimi açısından işlevselliğini irdelemektir. Bu irdeleme, örnek metinlerin çeviri sürecinin yorumlama aşamasında IDRC modelinde tanımlanmış olan “kaynakların”, “kısıtlamaların”, “kararların” ve “yeniden oluşturma yöntemlerinin” somutlaşmasını sağlayacaktır; aynı zamanda, gerek IDRC modelini gerekse Yorumlayıcı Anlam Kuramı'nı sınamak ve Yorumlayıcı Anlam Kuramı'nın güçlü ve zayıf yönlerini somutlaştırmak açısından çeviri araştırmaları için yol gösterici olacaktır.

Çalışmanın kuramsal alt yapısı iki aşamadan oluşmaktadır. Çeviri süreci tanımını somutlaştırmak amacıyla, ilk aşamada çalışmanın temelini oluşturan Yorumlayıcı Anlam Kuramı ele alınmaktadır. Çeviride Yorumlayıcı Anlam Kuramı'nı geliştiren Seleskovitch ve Lederer'e göre çeviri, anlamak ve anladığını yeniden ifade etmektir. Lederer, çevirinin salt dilbilimsel bir işlevi olmadığını, dilbilim dışı öğelerin de üzerinde durulması gerektiğini savunur.

Çalışmanın ikinci aşamasında ise IDRC modeli ve çeviride yorumlama aşamasının bilişsel sürecindeki olası *kısıtlamalar* ve *kararlar* ele alınmaktadır. Gile'e göre IDRC modeli, çeviribilimde mevcut kuram ve yöntemleri içerisine alabilecek ve böylece çeviri kuramlarına ilişkin sorunları ortaya koyup çeviribilimi bütüncü bir kuramsal bakış açısıyla açıklayabilecek niteliktedir.

Çalışmada hedeflenen bulgular, uygulama bölümünde irdelenen çeviri örnekleriyle elde edilmektedir. Çeviri örnekleri, beş farklı uzmanlık alanından gerçekleşmiş Türkçe-Almanca çevirilerden oluşmaktadır ve çeviri sürecinde özellikle “kısıtlılıklar” boyutunu somutlaştırmaktadır. Uygulamalı bölümde gerçekleştirilen çeviri irdelemeleri çerçevesinde, IDRC modeli temelinde Yorumlayıcı Anlam Kuramı'nın yeterlilikleri veya yetersizlik-

leri somutlaştırılmaktadır ve bu kuramın hangi açılımlarla zenginleştirilebileceği tartışılmaktadır. Bunun dışında uygulamalı bölümde elde edilen bulgular, Yorumlayıcı Anlam Kuramı'nın IDRC modeli temelinde çeviribilimde hangi konuma yerleştirilebileceğine ilişkin de veri sunmaktadır. Bulguların verilere göre, Çeviride Yorumlayıcı Anlam Kuramı'nın özellikle işlevselci döneme ait bazı yaklaşımlarla tamamlanarak zenginleştirilebileceği bulgulanmıştır.

Anahtar sözcükler: yorumlayıcı çeviri kuramı, yorumlayıcı anlam kuramı, IDRC modeli, sözcüklerden sıyrılma, eşdeğerlilik

Giris

Bu çalışmanın temelinde ele alınacak olan ESIT'in (Ecole Supérieure d'Interprètes et de Traducteurs) Yorumlayıcı Anlam Kuramını, Gile'in (2009b) oluşturmuş olduğu IDRC modeli (Interprétation¹-Décisions², Ressources³-contraintes⁴) çerçevesinde değerlendirmek, çeviri sürecinin bir parçası olan yorumlama aşamasında “kısıtlamaların”, “kararların”, “yeniden oluşturma” yöntemlerinin ve bu unsurların oluşturabileceği sorunların somutlaşmasını sağlayacaktır (Gile 2009b: 73). Bunun yanı sıra, çeviri örnekleri aracılığıyla çeviri sürecinde çevirmenin karşılaşılabileceği kısıtlılıkları ve bunların olası çözüm yollarını irdelemek, Yorumlayıcı Anlam Kuramı'nın IDRC modeli kapsamındaki hangi boyutlarda konumlandırılabilir ve hangi boyutlarıyla zenginleştirilebileceği konularına da ışık tutacaktır. Gile'in IDRC modeli, çeviribilimde var olan çeşitli kuram ve yöntemleri, çoğulcu bir yaklaşımla kendi kurgusuna dâhil edebilecek ve böylece çeviri sürecinin tanımına ilişkin sorunsallara çözüm getirebilecek; çeviribilimi bütünleyici bir kuramsal bakış açısıyla açıklayabilecek nitelikte olma iddiasını taşımaktadır (bkz. Gile 2009b: 78). Bu doğrultuda IDRC, çeviri sürecini çeşitli boyutlarıyla tanımlayıp bu boyutları bir şemayla görselleştirmektedir. IDRC'nin bu çalışmanın kuramsal alt yapısı olarak tercih edilmesinin nedeni de bu bütünleyiciliği ve kapsayıcılığıdır.

Bu bağlamda bu çalışmanın kuramsal alt yapısı iki aşamadan oluşmaktadır. Yorumlayıcı Anlam Kuramı'nın çeviri sürecine ilişkin tanımının ortaya konabilmesi açısından, ilk aşamada, çalışmanın temelini oluşturan

¹ Yorumlama.

² Kararlar.

³ Kaynaklar.

⁴ Kısıtlılıklar.

Yorumlayıcı Anlam Kuramı genel hatlarıyla ele alınacaktır. İkinci aşamada ise IDRC modeli ve çeviri sürecinin yorumlama aşamasındaki bilişsel süreçte çevirmenin karşılaşılabileceği (ve IDRC modelinde tanımlanan) olası *kısıtlamalar* ve *kararlar* üzerinde durulacaktır.

Çalışmanın kuramsal verilerini somutlaştırma işlevini taşıyan uygulamalı bölümde, Almanca-Türkçe dil çifti çerçevesinde çeşitli uzmanlık alanlarından çeviri örneklerinin kuramsal alt yapıda belirlenen ölçütlere göre irdelenmesi, çalışmanın amacı olan, Yorumlayıcı Anlam Kuramı'nı bilimsel verilere göre değerlendirmek açısından yol gösterici olacaktır.

1. Yorumlayıcı Anlam Kuramı

Yorumlayıcı Anlam Kuramı ya da Sözlü Çeviri Kuramı (Théorie Interpretative, 1994), çevirinin, diller ya da sözcükler üzerine bir çalışmadan çok, ileti ve anlam üzerine temellendiğini vurgulamaktadır. Bu kuram, kurucuları olan Danica Seleskovitch ve Marianne Lederer'in kendi deneyimlerinden ve profesyonel mesleki yaşamlarından edindikleri gözlemlerine dayanmaktadır. Başka bir ifadeyle, kuramın temeli Seleskovitch ve Lederer'in konferans çevirmenliğinden edindikleri tecrübe ve gözlemlerine dayanmaktadır. Bu kuram sadece çeviri sürecini ortaya koymakla kalmamaktadır, aynı zamanda çeviri sürecinin doğasını da ortaya koymaktadır.

Yapısalcı dilbilimciler, bilişsel olguların incelenmesini devre dışı bırakarak, göstergelerin işleyişi üzerinde durmaktadırlar. Oysa bilişsel olgular ölçülebilir olmasa da, dilin bir parçasıdır, dolaylı olarak gözlemlenebilir ve kuramsal olarak açıklanabilir. Bu, çeviri için de geçerlidir. Eşzamanlı çeviriyi mercek altına alarak Marianne Lederer öteki dildeki ifadeyi bulgulararak “anlamanın” izini sürmektedir ve böylece dilin “söz” (parole) boyutunu gözlemlenmek üzere eşsiz bir araca sahip olup dilin mekanizmasını ortaya çıkarmaktadır (bkz. Lederer 1981: 6). Diğer taraftan, söz konusu olan, metin türlerinden bağımsız bir çeviri sürecidir: en basit anlamıyla metin için aslında “dil kuralları oldukça katıken”, “edebi dil kullanımında hareket alanı oldukça geniştir”; bu iki gerçeklik, özünde dil ile düşünce olgularına benzetilebilir (Lederer 1994: 17).

Lederer'e göre, yazılı ve sözlü çevirinin türü her ne olursa olsun, çeviri etkinliği iki aşamada gerçekleşir: “anlama” ve başka bir dilde “yeniden ifade etme”. Elbette bu iki temel unsur, çevirmenin dilsel (dilbilimsel) ve

dıldışı (dilbilim dışı) bilgi ve donanımını gerektirmektedir. Çevirmenin dilbilgisi hâkimiyeti, onun bilişsel bilgi donanımına, yani dünya bilgisine dâhildir ve metinleri anlama ve yeniden ifade etme aşamaları için bir gerekliliktir (bkz. Lederer 1994: 33). Anlama ve yeniden oluşturma adımlarından oluşan bu iki aşama kaynak dile hâkim olmayı, konuyu anlamayı ve erek dilde yeterli bir ifade gücünü kapsamaktadır. Başka bir ifadeyle, bu aşamalar sırasıyla “anlamayı”, “sözcüklerden sıyrılmayı/anlamı kavramayı” ve anlamı diğer dilde “yeniden oluşturmayı” ya da yeniden ifade etmeyi içermektedir. Böylece Lederer (1994) çeviri sürecini üç aşamalı bir süreç olarak tanımlamaktadır: anlama – sözcüklerden sıyrıma – anlamı yeniden ifade etme.

Yorumlayıcı Anlam Kuramı’na göre, kaynak metnin bilişsel olarak yorumlanması, çeviri sürecinin odak noktasında yer almaktadır. IDRC modeline göre bu bakış açısı, Yorumlayıcı Anlam Kuramı’nın en belirgin özelliklerindedir (bkz. Gile 2009: 252).

1.1. Anlama

Anlama, yazarın ya da konuşmacının ne söylemek istediğini anlamaktır. Yazarın/konuşmacının söylemek istediğini anlayıp iletmek her zaman çok basit değildir. Yazar/konuşmacı her zaman söylemek istediğini söylemez. Bu bağlamda çevirmenler anlamı sezmelidirler. Bir metnin ya da söylemin vermek istediği mesajı öngörmek, başka bir deyişle, bir metnin ya da söylemin anlamına/içlemine ulaşmak, ileticinin yazdığı ya da söylediği aracılığıyla anlaşılmasını istediği iletiye ulaşmaktır.

‘Anlama’, diliçi (*linguistique*) ve dıldışı (*extralinguistique*) bilgiyi gerekli kılmaktadır. ‘Yeniden ifade etmenin’ niteliği, erek dili tanıma derecesine, çevirmenin kalemini kullanma yeteneğine; aynı zamanda da konu bilgisine bağlıdır (bkz. Lederer 1994: 13).

Anlama kompleks bir etkinliktir, bileşenleri arasında ayırım yapmak zordur. Hiç şüphesiz anlamak için belirli bilgilere ihtiyaç vardır: metnin diline ilişkin bilgi, yani dilbilim bilgisi ve metnin konusuna ilişkin bilgi. Çevirmenin dilbilimsel bilgisi, onun bilişsel donanımının/dünya bilgisinin (*bagage cognitif*) bir parçasıdır (bkz. Lederer 1994: 37). “Lederer’e göre anlama; bilişsel donanım/dünya bilgisi, kuramsal bilgiler, hayal gücü, düşünme, okumaların birikimi, genel kültür ve uzmanlık bilgisi

donanımlarıyla doğrudan ilintilidir. Anlamada söz konusu olan, beyinde sözcüklerden sıyrılmış bir biçimde bir bütünce oluşturmaktır” (bkz. Lederer 1994: 37). Çevirmenin bilişsel donanımı/dünya bilgisi (*le bagagecognitif*), “bireyin iç ya da dış dünyasında herhangi bir gereksinim anında bireysel hafızasında saklanan, gerektiğinde tekrar aktif olan dil içi ve dil dışı tüm bilgileri kapsamaktadır” (Lederer 1994: 38).

Çevirmen, bir metindeki bağımsız değişkenleri anlayabilecek ve belirli bağıntıları hissedebilecek bir okuyucudur. Ayrıca bütün çevirmenler her metne eşit uzaklıkta değillerdir. Deneyimli çevirmenlerin tercih ettikleri uzmanlık alanları ve hatta çoğu kez özel olarak tercih ettikleri yazarlar vardır. Teknik metin çevirmenleri kendi uzmanlık alanlarındaki bir metni çok daha iyi anlayabilecekleri gibi, yazın metinleri çevirmenleri de kendilerine yakın buldukları bir yazarın metnini çok daha iyi hissedip özümseyebileceklerdir.

Çevirmenin çevirmekle görevli olduğu uzmanlık alanı konusuna ilişkin genel bir anlama kapasitesine ya da konuyu anlayabilmesi için bilgiyi derinleştirebilme kapasitesine sahip olması her zaman neredeyse söz konusudur. Çoğunlukla iyi bir çeviri yapmak için örneğin mühendis olunmasına gerek yoktur; çevirmenden, söz konusu nesneyi kullanması değil, sadece ilgili nesnenin nasıl çalıştığını anlatması beklenmektedir (bkz. Herbulot 2004: 310).

1.2. Sözcüklerden Sıyrıлма (Déverbalisation)

Okuyucu ya da çevirmen, duyduğu ya da okuduğu metnin içeriğini aklında tutar, ancak algılanan birçok sözcüğü hatırlayamaz ve aklında tutamaz. Bu durum konuşmada çok belirgindir: söylemin içerisindeki göstergeler, onu ifade eden seslerle birlikte kaybolur, ama sözcüklerden sıyrılmış içerik, dinleyicinin (çevirmenin) aklında düşünceye ya da duruma ilişkin bilinçli bir fikir olarak kalır (Lederer 1994: 22).

Lederer’in (1994) kitabında anılan Luria’ya göre, olağanüstü hafıza-ya sahip birkaç “mnémoniste” insan dışında, hiç kimse tek bir dinleyişte, duyduğu sözcükleri aynı dizgeyle kendi dilinde ya da başka bir dilde hafızadan tekrar edemez (Lederer 1994: 22). Konferans çevirmenininki yakaladığı her anlamı hafızaya alıp onu tekrar ifade etmesi, başka bir ifadeyle,

kendi dilinde söylemin tamamını yeniden üretmesi oldukça etkin bir edim göstergesidir. Bu, sözlü çevirmenin olağanüstü bir hafızaya sahip olduğunu göstermez. Burada kelimeler hafızadan uçup gitse de, anlamın hafızaya alınması söz konusudur. Lederer'e göre işte bu noktada çevirmen *sözcüklerden sıyrılır*.

Buna göre anlam, sözcüklerden sıyrılmış bir bütünün, dil dışı bilgilerle etkileşimidir. Sözcüklerden sıyrılmaya etkinliğinde, kaynak metindeki anlam, tamamen çevirmenin öznel anlam çıkarımıdır. Lederer'in yaklaşımında belirtildiği gibi, *sözcükler değil anlam çevrilmektedir*. Yorumlayıcı Anlam Kuramı'nda tanımlanan *anlam* kavramıyla söz konusu olan, dilbilimin bir alt alanı olan anlambilimde tanımlanan *anlam* kavramı değildir. Dilbilim, bir sözcüğü kavram örgüsünde yer alan diğer sözcüklerle ilişkilendirerek tanımlar ve bu bağlamda sözce, zıt anlamlı bir başka sözce- nin varlığıyla anlam kazanır. Oysa Lederer tarafından tanımlanan anlam, "anlam birimi" olarak adlandırılmaktadır ve dildışı gerçekleri, nesnel ya da kurgusal olarak dikkate almaktadır. Lederer sözcelerin anlamını da, belirlenen bilişsel bir durum olarak tanımlar.

"Sözcüklerden sıyrılmaya, hepimizin bildiği bilişsel bir süreçtir: duyuşsal veriler yitip giderek algılandıkları biçimlerinden sıyrılmış bilgilere dönüşür. Bunu *bilişsel bellek* olarak adlandırırız; hafızada tutulması kısa süreli de olsa, bilgi edinimi bu şekilde gerçekleşir. Söz konusu bilgi edinimi, tüm bilgileri formel hale getiren yapay zekayla ya da şiir ezberlememizi ve melodileri mırıldanmamızı sağlayan *sözel bellekle* karıştırılmamalıdır" (Lederer 1994: 23).

Buna göre, bir metnin içeriğiyle ilgilenen bir okuyucu gibi, anlam arayışında olan bir çevirmen için de, olası belirsizlikler yüksek olasılıkla bir dil hakimiyeti sorunudur, metinle ilgili bir sorun değildir. Bilişsel bakış açısını kabul ettiğimizde ve dili incelemeyi bırakıp onun yerine bireyin sözlü ya da yazılı metinleri alımlama biçimini incelediğimizde, söz konusu belirsizliğin sadece bilişsel tamamlayıcıların yokluğundan kaynaklandığı ortaya çıkacaktır.

1.3. Yeniden İfade Etme

Çeviri sürecinin merkezinde yer alan Yorumlayıcı Anlam Kuramı'nın sözcüklerden sıyrılma aşamasında, kimi metin ve söylemlerde etkiyi yaratan biçimsel yapıya değinilmemiş olmasının, bir eksiklik olduğu düşünülebilir. “Sezgisel anlamayı” ifade edebilmek için anlatıdaki göstergeleri dikkate almamak; biçimsel olarak, orijinal metne uygun olmayan bir çeviri endişesi verir. Bir metnin ya da söylemin sözcüklerden sıyrılmış anlamını ortaya çıkarmak, biçimi değişken hale getirir. Anlamı sözcüklerden sıyrırken biçim yok olduğundan, bu durum kaynak metne uygun olmayan çeviri endişesini doğurur. Ancak bunlar sadece birer varsayımdır ve özünde yersizdir. Kaybolduğu yönünde endişe duyulan sözcük yapısına bağlı oluşturulmuş etki, erek dilde dilsel ya da anlamsal farklı araçlarla “yeniden oluşturulacaktır”. “Oysa sözcüklerden sıyrılma (déverbalisation) olgusu biçimi ortadan kaldırırsa da, bilginin iletilmesinde bir hata ya da kayıp söz konusu değildir; çevirmen yazar ile aynı şeyi söylemekle kalmaz, aynı etkiyi yaratarak da söyler; sonuçta çevirmen, ikinci yazardır ve ilk yazardan çok da farklı özellikler taşımaz” (Lederer 1994: 46).

Sözlü çevirmen, ancak birkaç sözcüğü aklında tutabilmesine rağmen, aldığı birkaç notla duyduğu söylemi yeniden oluşturur. “Bu eyleminde etkin olabilmesi için, sözcük düzeyinde ya da dil düzeyinde bir planlama yapamaz, ama anlam düzeyinde yapabilir; aynı sonuca ulaşması ve aynı etkiyi yaratması için, eşdeğer bir mesaj iletmesi gerekir” (Seleskovitch, akt. Herbulot 2004: 308). Farklı bir ifadeyle, sözlü çevirmen alımladığı sözlü metnin anlamını yakalar ve bu anlamı bozmadan erek dile aynı “etkiyi” yaratarak iletir. Bu süreçte sözlü çevirmenin birer yapı olarak sözcüklere odaklanması, çevirinin niteliğini ancak olumsuz yönde etkiler, çünkü sözlü çevirmen zaten oldukça büyük bir zaman baskısı altındadır; nitelikli bir çeviri çıkarabilmek için, deneyimli bir sözlü çevirmenin, anlama odaklanmak dışında bir seçeneği yoktur. Anlam, etki ile yakından ilişkilidir, ancak birbirinden farklıdır. Aynı anlamın farklı şekillerde ifade edilebilmesi, bunun kanıtıdır. Başka bir deyişle, ifadenin biçimine göre etki değişir, ancak anlam değişmez (bkz. Lederer 1994).

Sonuçta çeviri sürecinde diller anlamın araçlarıdır, birer çeviri nesnesi değildir. Çevrilmiş metin örneklerinde elbette sözcüklerin dilbilimsel

eşdeğerlikleri bulunmaktadır, fakat çevirinin genelinde söylemin anlamsal eşdeğerliliği esastır.

Çeviriyi kuramlaştırmak için öngörülen ölçütler çerçevesinde; hatanın bulunmadığı, başarılı bir çevirinin ölçütünü belirleme gereksinimi, çeviri araştırmalarının doğal bir sonucudur (Lederer 1994: 49). Ancak çeviri sürecini anlama ve dizgeleştirme çabası içinde, çevirileri değerlendirme daha somut gerçekleşse de, ölçütler somutlaştıkça çeviride (ölçülebilirliği kolay olmayan) anlam boyutundan uzaklaşmaktadır (Lederer 1994: 49). Çevirinin iki boyutu vardır: “eşdeğerlilik” ve “örtüşüm”. Başka bir deyişle; yorumlama (l’interprétative) ile yapılan çeviri *eşdeğer* çeviridir, dil yapısı odaklı çeviri ise örtüşüm çeviridir (Lederer 1994: 50).

“Eşdeğerliliği oluştururken çevirmen sözcükler karşısında bağımsız davranmalıdır. Başka bir ifadeyle, bu özgürlük anlam açısından değil, özgün metnin biçimi açısından geçerlidir. Çevirideki özgürlük, anlama bağlılıktır. Önemli olan, gösterge ile kavram arasındaki karşıtlık değil, metnin tamamının alımlayıcı üzerinde bıraktığı etkidir”(Lederer 1994: 86).

Sonuç olarak yazarın diline bağlı kalmak yazara da bağlı kalmak anlamına gelmemektedir. Yorumlayıcı Anlam Kuramı, çevirinin başarılı olmasını dilbilimsel eşdeğerlilik arayışından ziyade, iletişimsel düzeyine ve çevirmenin oynadığı role bağlı olduğuna vurgu yapmaktadır. Kuramın temeli “anlam/içlem” üzerine oturmakta ve bu da çeviriyi geleneksel yöntemlerden sıyırmaktadır. Kuram, “anlam/içlem” ve “söylenmek istenen” kavramları üzerinde odaklanmaktadır. Böylece çevirmenin diller arası sözcüksel örtüşümlerden endişelenmeden “söylenmek istenen” yakalayabilmesi için, dünya bilgisiyle donanmış olması gerekmektedir. Kuramdaki diğer önemli kavram ise “sözcüklerden sıyrılma” kavramıdır. Bu kavram ile Séleskovitch kuramdaki ilkelerin ispatının bilişsel açıklaması olduğunu ifade etmektedir ve “kavrama”nın çeviri sürecinin birkaç aşamadan oluştuğunun göstergesi olduğunu ifade ederek bu aşamaları şu şekilde sıralamaktadır: anlama aşaması, kavrama aşaması ve yeniden ifade etme aşaması. Çevirmen için bir *kavrama aşamasının* bulunması, çevirinin dilbilimsel bir işlem olmadığını kanıttır (Lederer/Seleskovich 2002: 41).

Bununla birlikte, çeviribilimde 80’li yıllardan sonra gelişen erek odaklılık

ve işlevsellik gibi yaklaşımların Lederer'in yaklaşımının ötesine geçtiğini de belirtmek gerekmektedir. Lederer, çevirmenin yorumlayıcılığını esas alarak çevirinin belirli dinamiklerini yansıtan bir yaklaşım sunsa da, dikkate aldığı etkenler dil ile dil kullanıcısı ile sınırlı kalmaktadır. Yaklaşım, toplumsal ve amaçlı bir eylem olarak çeviri boyutuna yer vermemektedir. Gile'e göre günümüz çeviribilimcileri tarafından varlığı kabul gören çeviri eylemi (*acte de traductif*) kavramı en çok Nord (1997) ya da Reiß/Vermeer (1984) gibi işlevselci kuramcılar tarafından merkeze alınmıştır (bkz. Gile 2009b: 77). Yorumlayıcı Anlam Kuramında, çeviride neyin aktarılması gerektiği fikrinin "dilbilimsel anlam" ile "anlam/içlem" arasındaki farkın vurgulanmasıyla birlikte, çeviri nesnesinin, dilbilimsel bir olgu değil, konuşmacının/yazarın ne söylemek istediği olduğunun altı çizilmektedir. Ve böylece çevirinin işlevini ortaya koyup işlevsel çeviri kuramcılarıyla benzeşerek onları tamamlamaktadır (Gile 2009b: 77).

Gile'e göre, IDRC modeli, çevirmen kararlarını ve yorumlarını kapsayan yazılı ya da sözlü metinlerin erek dildeki yazılı ya da sözlü metin oluşturma süreçlerini ortaya koyan bir süreç modelidir. Bu model, çeviri sürecini, çevirmen kararlarını veya prensiplerini içeren yeni bir kuram önermemektedir; var olan kuramları ve düşünceleri karşılaştırmayı ve incelemeyi kolaylaştırarak sunmayı amaçlar. Böylece bu model, Alman işlevselci kuramcılar ile anlam kuramı arasındaki ortak düşünce varlığını da göstermektedir.

2. IDRC Modeli: Interprétation / Yorumlama – Décisions / Kararlar – Ressources / Kaynaklar – Contraintes / Kısıtlamalar

Gile'in öne sürmüştüğü IDRC modeli, kural koyucu olmayan (nonprescriptive) betimleyici (descriptive) bir modeldir ve çeviri ürününden çok, çeviri sürecini kapsamaktadır. Bu model (bilgisayar çevirisini irdeleyen yaklaşımlar hariç) her tür çeviri yaklaşımına uygulanabilir. Modelin amacı, çeviri kuramlarını öğrencilere, çevirmenlere, uygulama alanında yer alanlara daha anlaşılır kılmaktır. Bu model, çeviribilimcilerin olduğu kadar çevirmenler tarafından da kabul gören, bilinen kavramlarla tüm çeviri kuramlarını içerisine alarak, çevirmenin ve çeviribilimcinin çeviri sorumluluğunu oluşturmaktadır. Söz konusu model aynı zamanda çeviri sorunlarını ve zorluklarını ortaya koyup, bunları çeviribilim bakış açısıyla açıklayabilmektedir. Gile, herkesin hemfikir olduğu, çevirideki varlığı ve

önemi tartışılmaz olan “kısıtlamalar”, “kararlar”, “kaynaklar” ve “yorumlama” kavramları üzerinden IDRC modelini oluşturmuştur ve IDRC Modelini aşağıdaki gibi şemalaştırmıştır (Gile 2009b: 77):

Yukarıdaki şema çeviri sürecinde yer alan anlama ve tekrar oluşturma aşamalarını ardı ardına gelen aşamalar şeklinde şemalaştırmaktadır. Bu bütünlük, tanımlanan çeviri sürecinin, birbirine bağlı olan ve iç içe girmiş her bir birimi için geçerlidir. Ancak bu modelde çeviride yer alan çeşitli dilbilgisel yapılar, aynı zamanda çevirinin nesnesi olan(sözcükler, dizimler, önermeler, tümceler, tümce grupları, metinler gibi) yapısal birimler belirtilmemiştir. Nitekim olasılıkların çokluğu ve hepsini belirtmeye çalışmanın karmaşası, basit kavramsal bir çerçeve sunmayı zorlaştıracaktır. Gile ayrıca, güçlü ideolojik değerlerde aktarılan (sömürge, yapıbozum, feminizm odaklı) kuramların IDRC modelinde kullanılamaz olduğunu vurgulamaktadır (Gile 2009: 254).

Anlama aşamasının her biri, yani kaynak metnin her bölümü var olan kaynaklarla ve alınan kararlarla yorumlanır. *Yeniden ifade etme* aşamasında, *kararlar*, kullanılacak sözcüklerde ve dilbilimsel yapıda söz konusudur. Fakat aynı zamanda kendi tercihimiz olan bilginin seçiminde de, değişiminde de, açıklama ve eklemede de, kısıtlamalar ve kaynaklar boyutları belirleyici olacaktır. Bu boyutlara, (bir norm oluşturan) müşteri portföyü ve aynı zamanda çevirmenin dinleyicilere veya okuyuculara mantıklı geleceğini öngörüldüğü bilgilerin çeviri yoluyla aktarılması da dâhildir (Gile 2009: 77).

Gile bu modelle kuramsal düzeyde ve kavramsal çerçevede bir yenilik iddiası taşımaya da, oldukça önemli bir model sunmaktadır. Gile’in IDRC modelinin belirleyici özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- betimleyici (descriptive) olmasına rağmen, kural koyucu (prescriptive) unsurları da dahil etmektedir;

- bu model ürün odaklı olmayıp süreç odaklıdır; böylece tüm çeviri işleyişini kapsamayı hedeflemektedir;
- anlama aşamasındaki (kaynak metni) “yorumlama” kavramı, önemli bir yer tutmaktadır;
- IDRC modelinin en önemli karakteristik özelliği ise çevirmen kararlarını merkeze yerleştiriyor olmasıdır;
- birçok kuram ve farklı düşünce okullarına katkı yaparak onların değerlerini ve konumlarını belirlemeye olanak tanımaktadır (Gile 2009b: 77).

Çevirmen kararları IDRC modelinde *kaynaklar ve kısıtlamalar* bölümünde önemli bir yer tutmaktadır. Gile *kaynaklar* aşaması için çevirmenin dilbilimsel, alansal ve kültürel bilgisini ve aynı zamanda çevirmenin sosyal, iletişimsel, dilbilimsel ve bilişsel becerilerini kastetmektedir. Başka bir deyişle çevirmenin uygulama ve deneyimlerine bağlı olarak çevirilerde karşılaştığı *norm* ve *kısıtlamaları* anlayabilme edincine sahip olmalıdır. Ayrıca nitelikli bir çalışma için gerekli olan dış kaynakların kullanılabilirliği; sözlükler, yazılımlar ve diğer teknik kaynaklar. Elbette çevirmenin mesleki durumuna bağlı olarak kimi kurum ve kuruluşları da bu bölüme dâhil edebiliriz (Gile 2009b: 78-79).

Kısıtlamalar bölümü ise aslında özetle, yukarıda kaynaklar bölümünde, sözü edilenlerin bir ya da birkaçının eksikliği/sınırlılıkları denilebilir. Çeviride oldukça belirleyici bir rol oynadığı da yadsınamaz. Çevirmenlerin çok iyi bildikleri diğer bir kısıtlama etmeni ise normlar ve zamandır. Sözlü çevirmenlerin sürekli baş etmesi gereken bir edinç olmasının yanı sıra yazılı çevirmenlere de çeviri için tanınan süre hep kısıtlıdır (Gile 2009b: 79-81).

Bu çalışmada Almanca-Türkçe çeviri kesitleri üzerinde çevirmenin hangi *kısıtlamalar* içerisinde çeviriyi gerçekleştirdiği ve nasıl bir yol izlediği, Anlam Kuramı bakış açısıyla betimlenmeye çalışılacaktır.

Gile IDRC modelinde bulunan *kaynaklar* bölümüne dilbilgisi (linguistique) ve dil dışı bilgiye (extralinguistique) dayanan Anlam Kuramı'nı yerleştirmektedir. Gile aynı zamanda Toury'nin yaklaşımında yer alan *kabul edilebilir dilbilimsel bilgiye* ve *normlara* bağlılığın çevirmene yol göstereceğinden de bahsetmektedir. *Kararlar ve kısıtlamalar* bölümün-

de ise Gile öncelikle Skopos kuramını, Toury'nin kuramını ve Venuti'nin “foreignizing” ve “domesticating” stratejilerinin de yazın çevirilerinde daha yararlı olacağını belirtmektedir. Skopos Kuramı'nın (Vermer/Reiss, 1984/1991) Anlam kuramı ile oldukça örtüştüğü görüşüne sahip olanlar da vardır (Gile 2009a: 254). Özellikle çevirmen tercihlerinin çevirideki işlevi her iki kuramda da vurgulanmaktadır. Gile'e göre bütün bu kuramlar birbirini tamamlamaktadır; bir kuramın ele almadığı bir boyutu, bir diğer kuram ele almaktadır (Gile 2009a: 254).

Diyebiliriz ki, Gile'in IDRC modeli anılan çeviri ekollerini destekleyici ölçüde ve boyuttadır. Çalışmanın giriş bölümünde de ifade edildiği gibi, bu model çevirideki *kısıtlamaları* ve *kararları* ortaya koymada yol göstericidir.

3. Çeviri Örnekleri ve Anlam Kuramının Değerlendirilmesi

Bu bölümde, anlam kuramının uzmanlık metinler çerçevesinde de uygulanabilirliğini ve aynı zamanda IDRC kuramına göre anlam kuramını tamamlayıcı olabilecek bazı boyutları gösteren çeviri örnekleri yer almaktadır.⁵ Bu çeviri örnekleri, anlam kuramının IDRC modeline göre hangi diğer yaklaşımlarla tamamlanabileceği sorusu temelinde, çeviribilimde oldukça büyük bir önem arz eden anlam kuramının sınırlarının genişletilebilirliği yönünde değerlendirilmektedir.

Örnek 1:

Aşağıdaki örnek, ekolojik bir platform için Almanca olarak hazırlanmış bir çevre broşüründen kesitler ve bu kesitlerin Türkçeye çevirileridir.⁶

Almanca kaynak metin kesiti:

“Der Begriff Narmada hingegen steht für den Protest gegen den Bau von zerstörerischen Talsperren, mit denen große Mengen von Wasserressourcen für verschiedene Nutzungsansprüche kontrolliert werden sollen.”*

⁵ Örnek çeviriler, belirli amaçlarla yapılmış “gerçek çeviriler”dir ve Dr. Emra Durukan tarafından yapılmıştır.

⁶ Bu çeviri, 2010 yılında “Yaşam Hakkı olarak Su” başlığıyla yayımlanan broşürün hazırlanması için kullanılmıştır. (www.suhakki.org)

**Talsperre ist der Oberbegriff für alle großen Querbauwerke auf Fließgewässern. Oft wird in der Diskussion der Begriff Staudamm verwendet, was nicht ganz richtig ist. Denn „Talsperre“ schließt auch den Staudamm ein. Eine Talsperre ist entweder ein Staudamm oder eine Staumauer.*

Türkçe erek metin kesiti:

“Narmada kavramı ise, çeşitli kullanım talepleri için büyük miktarda su kaynaklarını denetlemesi öngörülen yıkıcı barajların inşa edilmesine itiraz durumunu anlatmaktadır.”*

**Alm. Talsperre (su seti, baraj) kavramı, akan sulara enine inşa edilen tüm büyük yapılar için kullanılan bir üst kavramdır. Konuşma dilinde bu kavramın yerine genellikle Staudamm (toprak ya da kayalıklardan oluşturulmuş baraj) kavramı kullanılmaktadır; ancak bu kavram tercihi aslında doğru değildir. Çünkü Almancada bir üst kavram olarak “Talsperre” (baraj) kavramı anlamsal olarak “Staudamm” (topraktan/kayalıktan oluşan baraj) kavramını içermektedir; yani Almancada “Talsperre” kavramıyla adlandırılan barajlar, “Staudamm” (topraktan/kayalıktan yapılmış baraj) ve “Staumauer” (beton ya da moloz ile inşa edilmiş baraj) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.*

Bu örnekte Almancada “Staudamm” (toprak/kayalıktan oluşan baraj) ve “Staumauer” (beton/molozdan oluşan baraj) alt kavramlarına ayrılan “Talsperre” (baraj) kavramının Türkçede karşılığının olmasına rağmen terminolojik anlamda alt kategorilere ayrılmaması, IDRC modelinde tanımlanan bir çeviri kısıtlaması olarak ortaya çıkmaktadır. Burada söz konusu olan kısıtlama, anlam kuramında belirtilen çevirmenin bilgi birikimi ve donanımına ya da *anlamaya* bağlı bir kısıtlama değildir. Burada söz konusu olan kısıtlama, Almanca-Türkçe dil çiftine ve bu dillerin kavram örgülerine bağlı bir kısıtlamadır. Dil çiftlerine bağlı ve sözcük düzeyinde olan bu tür bir kısıtlama, örneğin Koller’in (1992) eşdeğerlik ilişkileri tanımları çerçevesinde yer alan *bire çok* katmanında tanımlanıp çözümlenebilir.

Anlam kuramı, çeviriyi tanımlarken ağırlıklı olarak çevirmenin bilişsel donanımına ve anlama sürecine bağlı bir aktarım üzerinde durmuştur. Ancak bu örnekte de somutlaştığı gibi, aktarım sürecinde

karşılaşılabilecek olası kısıtlılıklar çevirmenin bilişsel donanımından ve onun anlama sürecinden bağımsız olarak da ortaya çıkabilmektedir. Anlam kuramında tanımlanan “deverbalisation” aşaması her ne kadar kısıtlılıkları ve donanımı ve “reexpression” aşaması da yeniden oluşturmayı içerse de, bu süreçlerin tam olarak *nasıl* gerçekleştiğine ilişkin ayrıntılı bilgi içermemektedir. Bu bağlamda, Koller’in (1992) tanımlamış olduğu eşdeğerlik kategorilerinin, anlam kuramını, IDRC modelinin “kısıtlamalar” bölümüne yerleştirilebilecek “dil çiftine ve dillerin kavram örgülerine bağlı kısıtlılıklar” boyutuyla tamamlayabileceği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Örnek 2:

Aşağıdaki çeviri örneği, amaçlı bir birlik olan Yukarı Suebya Elektrik Santralinin 27.01.2012 tarihli tüzüğünün⁷ Almancadan Türkçeye çevirisidir:

Almanca kaynak metin kesiti:

“Außerdem entsendet jeder Landkreis nach seinem Anteil am Verbandsvermögen weitere stimmberechtigte Vertreter in die Verbandsversammlung.”

Türkçe erek metin kesiti:

“Ayrıca her bir eyalet ilçesi, birlik varlıklarındaki payının oranına göre, Birlik Genel Kurul Toplantısına oy kullanma hakkına sahip olan başka temsilciler de gönderir.”

Burada ilk etapta Almanca “Verbandsversammlung” sözcüğünün Türkçeye “birlik toplantısı” şeklinde aktarılabilmesi düşünülebilir, ancak “toplantı” sözcüğü, Almanca “Versammlung” sözcüğünün birincil anlamıdır, yani sözlük anlamıdır. Söz konusu metin bağlamında ise “toplantı” sözcüğü, çevirinin amacı doğrultusunda yetersiz kalmaktadır. Erek dil olan Türkçe koşul metinler ve erek kültürdeki yerleşik alan dili, “Genel Kurul Toplantısı” ifadesini gerektirmektedir, çünkü metin *amaçlı bir birliğin iç tüzüğünü* içermektedir ve Türkçe alan dilinde aynı anlamı

⁷ http://www.kommunale-stadtwerke.de/fileadmin/user_upload/pdfs/Organisationen/Verbaende/OEW/2012-01-27_Fortschreibung_Verbandssatzung_OEW.pdf

verecek olan ifade, yerleşik sözcük “Genel Kurul Toplantısı”dır⁸. Bu örnekte “Verbandsversammlung” sözcüğünün uygun Türkçe karşılığını bulmak için, çevirmenin çevirinin amacına ve erek dildeki yerleşik ifadelerle hâkim olması gerekmektedir. Bu nedenle Reiß/Vermeer’in Skopos Kuramı çerçevesindeki “çeviri amacı” ve “erek metin” (Reiß/Vermeer 1984: 26) boyutları önem kazanmaktadır. Ancak aynı zamanda anlam kuramında tanımlanan “sözcüklerden sıyrılma” boyutunun önemi de bu örnekle somutlaşmaktadır. Anlam kuramına göre, çevirmen yapı olarak sözcüklerden uzaklaşıp, yakaladığı anlamı erek dilde yeniden oluşturmalıdır. Bu tanıma göre, bu örnek temelinde anlam kuramı IDRC modelinin “donanım/kaynaklar” bölümüne yerleşmektedir, çünkü erek dildeki yerleşik alan diline ve terminolojisine çevirmen ancak kapsamlı bir donanımla hâkim olabilir. Aynı zamanda Skopos Kuramı’nda tanımlandığı gibi, çevirinin amacının, erek dilin, erek metnin ve erek kültürün, çevirmenin nitelikli bir çeviri yaratabilmesi açısından oldukça önemli olduğu da somutlaşmaktadır. Bu bağlamda, anlam kuramının “bagage cognitif” tanımıyla Skopos Kuramı’nın erek ve işlev odaklılığı boyutlarını birbirine oldukça yakın iki düşünsel boyut gibi kabul etmek de mümkündür. Nitekim çevirmen, dil, kültür, dünya bilgisi donanımıyla (bagage cognitif), çeviri amacı (skopos) doğrultusunda kendince en uygun çeviriyi oluşturur.

Örnek 3:

İzleyen örnek ekonomi alanı kapsamında 2010 yılına ait bir gelişmeye ilişkin Türkçe bir haber metni kesiti ve onun Almancaya çevirisidir⁹.

Türkçe kaynak metin kesiti:

“2009 yılında Türkiye’de yatırım yapma kararı alan uluslararası yatırım fonu DIK (Alman Altyapı Sermayesi Ltd. Şti.) 2010 yılında Türkiye pazarında Timur Gayrimenkul Yatırım A.Ş. ile ortaklık anlaşması yapmıştır.”

⁸ Bkz. örneğin “Örnek Merkez Birliği Tüzüğü” (<http://www.tarim.gov.tr/TRGM/Lists/KutuMenu/Attachments/24/%C3%96RNEK%20Merkez%20Birli%C4%9Fi%20T%C3%BCz%C3%BCnC4%9F%C3%BC.pdf>)

⁹ Konuyla ilgili bkz. <http://www.milliyetemlak.com/haber/turk-alman-ortak-yapimi/haber.html?haberID=6118>

Almanca erek metin kesiti:

“Das internationale Investitionsfond DIK (Deutsche Infrastruktur Kapital GmbH), das im Jahre 2009 den Entschluss gefasst hat, in die Türkei zu investieren, hat im Jahre 2010 im Wirtschaftsmarkt der Türkei einen Gesellschaftsvertrag mit Timur Gayrimenkul A.Ş. geschlossen.”

Bu çeviri örneğinde, Türkçe kaynak metinde bir Alman gayrimenkul şirketinin adı olan “DIK” kısaltmasının Türkçe açılımı (Alman Altyapı Sermayesi) parantez içinde verilmiştir. Parantez içinde belirtilmiş olan bu açılımın bire bir çevirisi (Deutsches Infrastruktureles Kapital) Almanca özgün şirket adıyla örtüşmemektedir. Bu örtüşmezlik, Türkçe-Almanca dil çifti arasındaki yapısal farklılıklara bağlıdır.

Bu örnekte de, çeviri sürecinin salt göstergelere bağlı bir süreç olmadığı, önemli ölçüde erek dildeki yerleşik ifadelerin bilinmesine, yani çevirmenin dil hâkimiyeti dışındaki bilgi birikim ve donanımına (bagage cognitif) da bağlı olduğu somutlaşmaktadır. Çeviri sürecinde çevirmenin uygun Almanca karşılığı tercih etmesi, çevirmenin söz konusu şirketin adına ilişkin bir ön bilgiye sahip olmasına ya da konuyla ilgili isabetli bir araştırma yapmasına bağlıdır. Bu boyutuyla bu örnek, anlam kuramının IDRC modeline göre “kaynak/donanım” bölümünde konumlandığını göstermektedir.

Örnek 4:

İzleyen örnek Hacı Bektaş Veli Müzesi’ne ait, müze gezintisi sırasında kulaklıklılı sanal rehberlik düzeneği için hazırlanmış Türkçe metnin ve Almancaya çevirisinin kesitlerinden oluşmaktadır.

Türkçe kaynak metin kesiti:

“Bektaşiliğe ait objelerin sergilendiği bu vitrinde; müttekâ, asa sapı ve sırt kaşığı gibi bazı derviş eşyalarını göreceksiniz.”

Almanca erek metin kesiti:

“In diesem Schaufenster, in dem die Gegenstände des Bektaschitums ausgestellt werden, können Sie einige Objekte wie das Mütteka -d.h.

Schlafstütze-, den Stockhalter und den Rückenkratzer sehen, die einst den Derwischen gehörten.”

Bu örnekte Arapça “mütteka” sözcüğü, TDK Büyük Sözlük dâhil, Türkçe sözlüklerde yer alan bir sözcük olmayıp anlamının ancak metin bağlamı kapsamında (koşut metin tarama, internet araştırması, uzmanlık alanı bilgisi edinme gibi) ayrıntılı bir araştırma sonucunda çözümlenebilecek bir kavramdır. Çevirmen, araştırmaları sonucunda konuyla ilgili dünya bilgisi donanımıyla (bagage cognitif), “mütteka” sözcüğünün, “dervişlerin çile çekme sürecinde kullandıkları uyku desteği”¹⁰ anlamına geldiğini kavrayabilir. Türkçe sözlüklerde yer almayan “mütteka” sözcüğünün Almanca karşılığını çift dilli sözlüklerde bulmanın da söz konusu olmaması, IDRC modeline göre çeviri süreci açısından çevirmen için bir kısıtlılık oluşturmaktadır. Yine IDRC modeline göre, bu kısıtlılık dile bağlıdır. Anlam kuramına göre, çevirmen dil yapısından sıyrılmalıdır ve anladığını erek dilde yeniden oluşturmalıdır; ancak anlam kuramı söz konusu “sözcüklerden sıyrılmama” sürecinin bir parçası olan “yeniden oluşturma”nın tam olarak *nasıl* gerçekleştiğini betimlerken ayrıntılı yöntem ve strateji bilgisi içermemektedir. Tam da bu bağlamda Koller’in (1992) eşdeğerlik ilişkileri yol gösterici nitelik taşımaktadır. Türkçe-Almanca dil çifti açısından “mütteka” sözcüğü (çeviri sürecinde bir kısıtlılık olarak) bire sıfır karşılık durumuna örnek teşkil etmektedir. Koller’e göre, bu karşılıksızlık sorununun üstesinden gelmek üzere çevirmen *kaynak sözcüğü alıntılama, bire bir çeviri, varsa erek dilde benzer bir ifadenin kullanımı, açıklama ya da uyarılama* seçeneklerine sahiptir (bkz. Koller 1992: 229 vd.). Yukarıdaki örnekte Almancaya çeviri sürecinde çevirmenin alıntılama ve açıklama seçeneklerinin birleşimini tercih ettiği görülmektedir. Çevirmen Türkçe “mütteka” sözcüğünü alıntıladıktan sonra açıklama niteliğinde “Schlafstütze” sözcüğünü de erek metne eklemiştir. Almanca “Schlaf” Türkçede “uyku”, Almanca “Stütze” Türkçede “destek”; Almanca birleşik sözcük “Schlafstütze” ise Türkçe “uyku desteği” anlamına gelmektedir.

¹⁰ Dervişlerin 1001 günlük çile süresi içerisinde, “erbain” denilen kırk günlük süresi içerisinde az yemek yemeleri, az su içmeleri ve az uyku uyumaları gerekmektedir. Kırk günlük süre içerisinde dervişler uzanıp yatarak uyuyamazlardı. Bunun yerine sivri ucunu yere koyup, yukarı kısmındaki kavisli yerine çenesinin altını dayayarak, kısa bir müddet uyuklayarak uykusuzluklarını gidermeleri için, “dayanılacak alet, yardımcı ve yardım eden” anlamına gelen “müttekâ/muîn” denilen bastonlar yapılmıştır. Dervişler, müttekânın sivri ucunu yere dayar, üst kısımdaki kavisli yere de çenesinin altını dayayarak kısa bir müddet uyurlardı. (bkz. <http://muze.semazen.net/content.php?id=00037>)

Bu örnek de, Gile'in IDRC modeline göre anlam kuramının “bagage cognitif” tanımıyla özellikle *kaynak/donanım* ve “deverbalisation/reexpression” tanımlarıyla *kararlar* ile *yeniden oluşturma* bölümüne konumlandırılabilceğini göstermektedir. Anlam kuramında tanımlanan “deverbalisation” aşaması her ne kadar kısıtlılıkları ve donanımı ve “reexpression” aşaması da yeniden oluşturmayı içerse de, bu süreçlerin tam olarak nasıl gerçekleştiğine ilişkin yöntemsel bilgi içermemektedir. Örnek 4’te de somutlaştığı üzere, Koller’in (1992) eşdeğerlik ilişkilerini tanımlayan yaklaşımı da anlam kuramının bu noktasını tamamlayıcı niteliktedir.

Örnek 5:

Çeviri sürecini aydınlatmak üzere kullanılan aşağıdaki son örnek, mimarlık felsefesi uzmanlık alanında gerçekleşmiş bir çeviri kesitidir ve Walter Gropius’un “Internationale Architektur”¹¹ (Uluslararası Mimari) başlıklı eserine ilişkin bir değerlendirme içermektedir.

Almanca kaynak metin kesiti:

“*Ein “Bilderbuch moderner Baukunst” wollte das erste Bauhaus-Buch, die “Internationale Architektur” sein.*”

Türkçe erek metin kesiti:

İlk Bauhaus kitabı* “Uluslararası Mimarlık” (“Internationale Architektur”), “çağdaş mimarlık sanatının resim kitabı” olmayı amaçlıyordu.

* 20. yüzyılda Walter Gropius tarafından Dessau’da (Almanya) kurulmuş mimari, tasarım ve sanat alanlarında yeni felsefi akımlar yaratmış ve sadece bir eğitim kurumu değil, aynı zamanda bir üretim merkezi olan bir okuldur.

Bu örnekte “Bauhaus” sözcüğünün Türkçeye bire bir çevrilmek

¹¹ Gropius, Walter (1927) *Internationale Architektur*, zweite veränderte Auflage, München: Bauhausbücher 1.

yerine “Bauhaus” olarak korunması ve Türkçe erek metinde bir dipnotla açıklanması bir çeviri yöntemi olarak dikkat çekmektedir. Çeviri dipnotundan da anlaşılacağı üzere, söz konusu Almanca metin bağlamında “Bauhaus” sözcüğü kelime anlamıyla “inşa evi” anlamında değil, 20. yüzyılda Almanya’da gelişen bir mimarlık ekolü anlamında kullanılmıştır. Çevirmen burada, nitelikli çevirmenliğin gerektirdiği, dil edinci, alan bilgisi, meraklılık, eleştirel bilinç, entellektüel dürüstlük gibi, mesleki donanımıyla (bagage cognitif) sözcük yapısını değil, anlamı çevirmiştir. Anlam kuramı açısından bu örnekte de çeviri sürecinde gerçekleşen “deverbalisation” ve “reexpression” aşamalarını görmek mümkündür. Çevirmen “sözcüklerden sıyrıldığı” için bire bir sözcük çevirisi yapmamıştır, anlamı erek okuyucunun da kavrayabileceği biçimde “yeniden oluşturmuştur”. Ancak bu örnekte de, anlam kuramının dilsel kısıtlılıklar karşısında yeniden oluşturma sürecinde çevirmenin nasıl bir yöntem izleyebileceği sorusunun yanıtını, yani *olası çeviri yönteminin ne olabileceği*, çevirmenin *mesleki donanımını nasıl kullanabileceği* sorularının yanıtını Koller’in (1992) eşdeğerlik ilişkilerinde bulmak mümkündür. Söz konusu örnekte yine *bire sıfır* karşılık ilişkisi mevcuttur ve çevirmen bu kısıtlılığı, sözcüğü alıntılama ve dipnotla açıklama yöntemiyle aşmıştır.

Bu boyutuyla bu örnek de, birçok boyutuyla anlam kuramının çeviri araştırmaları açısından son derece önemli olmakla birlikte, bu kuramın özellikle yeniden oluşturma aşamasında örneğin Koller (1992) gibi yaklaşımların yöntemsel boyutlarıyla zenginleşebileceği somutlaşmaktadır.

4. Sonuç

Daniel Gile *IDRC Modeli* yaklaşımında, çeviribilim çerçevesinde geliştirilen yaklaşımların her birinin kendi sınırları içerisinde değerli olduğunu, bir yaklaşımın ele almadığı bir çeviri boyutunu başka bir yaklaşımın ele aldığını ifade etmektedir. Gile, bu özelliğiyle çeviribilimsel yaklaşımların birbirini tamamladığını; her bir yaklaşımın IDRC modelinde tanımlanan bölümlerden birine konumlandırılabilirliğini ve bazı yaklaşımların kombinasyonunun, çeviri sürecine ilişkin daha bütüncü ve kapsayıcı bir bakış açısı sunacağını öngörmektedir.

Bu çalışmada Lederer’in *Anlam Kuramı* irdelenmiştir ve IDRC modeli çerçevesinde hangi bölüme konumlandırılabilirliği, çeviri

örnekleri yardımıyla değerlendirilmiştir. Öncelikle, Anlam Kuramı'nın “deverbalisation” ve “reexpression” tanımlarıyla çeviri araştırmalarına ve çeviri sürecini anlamaya yönelik kuşkusuz önemli katkılar yaptığını vurgulamak gerekir. Ancak anlam kuramı, *sözcüklerden sıyrılma* ve *yeniden oluşturma* aşamalarında çevirmenin IDRC modelinde tanımlanan hangi kısıtlılıklarla karşılaşabileceği ve bu kısıtlılıkları “bagage cognitif” ile nasıl bertaraf edebileceğine ilişkin ayrıntılı bilgi içermemektedir. Çalışmanın uygulamalı bölümünün verilerine göre, Lederer'in *Anlam Kuramı*, Reiß/Vermeer'in *Skopos Kuramı* ya da Koller'in *Eşdeğerlik İlişkileri Yaklaşımı* gibi, özellikle işlevselci dönemde yer alan bazı yaklaşımlarla tamamlanarak sınırları genişletilip çeviri araştırmalarına sağladığı katkı açısından zenginleştirilebileceği bulgulanmıştır.

KAYNAKÇA

Gile, Daniel (2009a) *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*, Revised Edition, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Gile, Daniel (2009b) ‘Le modèle IDRC de la traduction « Interprétation – Décision – Ressources – Contraintes »’ in C. Laplace, M. Lederer, D. Gile (eds.) *La Traduction et ses Métiers, Aspects Théoriques et Pratiques*, Cahiers Champollion 12, Paris: Lettres modernes minard.

Gropius, von Walter (1927) *Internationale Architektur*, München: Bauhausbücher 1.

Herbulot, Florence (2004) ‘La théorie interprétative ou théorie du sens: point de vue d'une praticienne’, *Meta: Journal des Traducteurs/Meta: Translators' Journal*, 49 (2), 307-315.

Koller, Werner (1992) *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*, 4. Völlig neue arbeitete Auflage, 2004, Heidelberg/Wiesbaden: Quelle&Meyer (UTB 819).

Lederer, Marian (1981) *La Traduction Simultanée – Fondements Théoriques*, Paris: Minard.

Lederer, Marian (1994) *La Traduction aujourd'hui – Le Modèle Interprétatif*, Paris: Hachette.

Lederer, Marian & Seleskovitch, D. (2001) *Interpréter pour Traduire*, 4th Edition, Paris: Didier Erudition.

Reiss, Katharina & Vermeer, H. J. (1984) *Grundlegung einer Allgemeinen Translationstheorie*, 2. Aufl. 1991. Tübingen: Niemeyer (Linguistische Arbeiten 147).

Seleskovitch, Danica (1975) *Langage, Langue et Mémoire: Etude de la Prise de Notes en Interprétation Consécutive*, Paris: Minard.

Seleskovitch, Danica (1983) *L'interprète dans les Conférences Internationales: Problèmes de Langage et de Communications*, 2 éd., Paris: Minard.

ÇEVİRİMİÇİ KAYNAKLAR

www.suhakki.org/ [18.06.2016]

http://www.kommunale-stadtwerke.de/fileadmin/user_upload/pdfs/Organisationen/Verbaende/OEW/2012-01-27_Fortschreibung_Verbandssatzung_OEW.pdf [01.09.2016]

<http://www.tarim.gov.tr/TRGM/Lists/KutuMenu/Attachments/24/%C3%96RNEK%20Merkez%20Birli%C4%9Fi%20T%C3%BCz%C3%BC%C4%9F%C3%BC.pdf> [01.09.2016]

<http://www.milliyetmlak.com/haber/turk-alman-ortak-yapimi/haber.html?haberID=6118> [01.09.2016]

<http://muze.semazen.net/content.php?id=00037> [01.09.2016]